



**PEYZAJ TASARIMININ HALK SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: YEŞİL ALANLAR,
TERAPÖTİK BAHÇELER VE RUHSAL İYİLİK HÂLİ
(THE IMPACT OF LANDSCAPE DESIGN ON PUBLIC HEALTH: GREEN SPACES,
THERAPEUTIC GARDENS, AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING)**

Nazlı Su TAŞKAYA¹

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Isparta/Türkiye
nstaskaya@gmail.com, ORCID: 0009-0000-8743-0537

Doi: <https://doi.org/10.53463/ecopers.20250408>

Corresponding Author/İletişim yazarı: Nazlı Su TAŞKAYA

E-mail: nstaskaya@gmail.com



ÖZET

Terapötik bahçeler, fiziksel ve psikolojik iyilik halini destekleyen doğal ortamlardır ve tarih boyunca kullanılmıştır. Tasarımları erişilebilirlik, güvenlik, duyuşsal uyarı ve kültürel uygunluk gibi faktörleri dikkate almalıdır. Bu bahçeler stresi azaltır, rahatlamayı teşvik eder ve yaşam kalitesini artırır; Alzheimer, HIV/AIDS ve kanser hastaları gibi çeşitli gruplara hitap eder. Başarılı terapötik bahçeler, çok duyulu deneyimler sunar, mahremiyeti korurken sosyal etkileşimi kolaylaştırır ve çevreleriyle uyum sağlar. Türkiye'de standartlaşma eksikliği, iklim koşullarına karşı yetersiz koruma, yerli bitki kullanımında eksiklik ve bilimsel çalışmaların azlığı gibi geliştirilmesi gereken alanlar bulunmaktadır. Bu nedenle ulusal standartlar, teşvik programları ve multidisipliner ekipler gereklidir. Çatı ve teras bahçeleri de kentsel alanlarda değerlendirilmesi gereken önemli alternatiflerdir.

Anahtar Kelimeler: Terapötik bahçeler, Halk sağlığı, Yeşil alanlar, Ruhsal iyilik hali,

ABSTRACT

Therapeutic gardens are natural environments that support physical and psychological well-being and have been used throughout history. Their designs must consider factors such as accessibility, safety, sensory stimulation, and cultural appropriateness. These gardens reduce stress, promote relaxation, and improve quality of life; they cater to various groups such as Alzheimer's, HIV/AIDS, and cancer patients. Successful therapeutic gardens offer multi-sensory experiences, facilitate social interaction while preserving privacy, and harmonize with their surroundings. In Turkey, there are areas that need improvement, such as lack of standardization, insufficient protection against climate conditions, deficiencies in local plant usage, and scarcity of scientific studies. Therefore, national standards, incentive programs, and multidisciplinary teams are necessary. Roof and terrace gardens are also important alternatives that should be evaluated in urban areas.

Key words: Therapeutic gardens, Public health, Green spaces, Spiritual well-being

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Tarih boyunca insanlar, hem bedensel hem de ruhsal sağlıklarını desteklemek amacıyla doğal ortamları kullanmışlardır.(Özgüner, 2004) İnsan doğuştan, kendisini iyi ve güvende hissettiren alanlarda bulunma eğilimindedir. Lundquist'e göre, dünya üzerindeki birçok efsanede bahsedilen "bahçe" kavramı; fiziksel veya ruhsal olarak zor günler geçiren kişilerin rahatlamaları, korunmaları ve iyileşmeleri için seçtikleri sığınaklar olarak görülür. Bu tür alanların, kişilerde güven duygusu oluşturmaları ve onları rahatlatmaları büyük önem taşır.(Stigsdotter, 2005)

21. yüzyılda yaşam kalitesi ve iyileşme kavramları ön plana çıksa da, doğal ortamların sağlık üzerindeki köklü etkisi; Erken Asya, Antik Yunan ve Roma tapınaklarından başlayıp İran, Japon Zen ve Avrupa manastır bahçelerine uzanan, özellikle 10. ve 14. yüzyıllar arasında Avrupa'daki sağlık kurumlarında yaygınlaşan tarihsel bir birikime dayanmaktadır (Gerlach-Spriggs vd., 1998; Mitrione & Larson, 2007; Şengür & Kepez, 2023).

Fiziksel ve psikolojik sağlığı destekleyerek stresi azaltmayı ve doğayla bağlantıyı yeniden kurmayı amaçlayan terapötik bahçeler iyileştirici dış ortamlar sunsa da; asıl şifa süreci, fiziksel iyileşmenin ötesine geçerek zihinsel, duygusal ve sosyal bütünlüğü kapsayan, sevgi ve farkındalık gibi içsel dinamiklerle şekillenen, her birey için özgün ve sonsuz bir yolculuktur (Çalışkan & Çelik, 2018; Şakar, 2011). Terapötik bahçeler, insanların hem duygusal hem de fiziksel iyilik hali ile bütünleşebileceği, şifalı bir atmosfer sunan mekanlar olarak tanımlanabilir(Gülpınar Sekban, 2020; Hartig & Marcus, 2006)

Şehir parklarından özel bahçelere kadar tüm yeşil alanlar, sadece hastaların değil her bireyin bedensel ve ruhsal sağlığını destekleyen terapötik birer ortam niteliğindedir(Çelik & Çalışkan, 2021; Hopper, 2007; Marcus & Barnes, 1999; Vapaa, 2002).

Kentsel yaşamın yoğun temposu ve iş stresi nedeniyle doğadan uzaklaşan insanlar, bu özlemi hafta sonları ve tatillerde kırsal alanlara kaçarak, kamp ve yürüyüş gibi aktivitelerle doğayla yeniden bağ kurma ve sakinleşme fırsatı bulmaktadır(Savaş, 2022).

Doğa ile insan arasında bir uyum vardır. İnsan, doğanın bir parçasıdır ve yaşadığı ortamı ve çevreyi güzelleştirme arzusu taşır. (Savaş, 2022).

2. MATERYAL VE YÖNTEM (MATERIAL AND METHOD)

Araştırma kapsamında terapötik bahçelerin tasarımı ve değerlendirilmesine yönelik kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Amerikan Hortikültürel Terapi Birliği (AHTA, 2023) başta olmak üzere ulusal ve uluslararası kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda tasarım kriterleri ve değerlendirme yöntemleri belirlenmiştir.

Terapötik bahçeler, Amerikan Hortikültürel Terapi Birliği (AHTA, 2023) tarafından bitkiler, su öğeleri ve doğaya ait pek çok unsurun bir arada yer aldığı, doğayla bütünleşik yeşil alanlar olarak tanımlanmaktadır. Genellikle hastaneler ve diğer sağlık kuruluşlarının çevresinde planlanan bu mekânlar; terapötik bahçeler, hortikültürel terapi bahçeleri ve restoratif bahçeler gibi farklı alt başlıklar altında sınıflandırılmaktadır(Çetinkale Demirkan, 2019).

Sağlık alanlarının tasarımında, bireysel sağlık etkisi ve kamusal kullanım özelliği nedeniyle duygusal deneyimler ve mekânsal düzenlemeler önem taşırken, hedeflenen amaca uygun, pratik ve fonksiyonel özelliklerin de sağlanması gerekmektedir(Turgay, 2021).

Literatür taraması sonucunda terapötik bahçeler için belirlenen temel tasarım kriterleri şu şekildedir:

Tedavi amaçlı mekanlar, doğal ve duyuşsal açıdan zengin olmalı; küçük ve erişilebilir ölçekte tasarlanarak iletişimi kolaylaştırmalı ve kaybolma hissini önlemelidir. Meydan ya da kafeterya gibi ortak alanlar sosyalleşmeyi teşvik etmeli, olumsuz uyarıcılar azaltılarak sessiz mekanlar yaratılmalıdır. Arazi kot farklılıkları ise keşfetme isteğini artırarak çeşitli manzaralar sunabilir; böylece huzurlu ve işlevsel mekanlar oluşturulabilir(Marcus & Barnes, 1999).

Terapötik bahçelerde, hastaları hareket ettirmeye teşvik eden çeşitli ortamlar ve yollar tasarlanmalıdır. Farklı mekanlar, örneğin su bahçeleri, aromatik bitki alanları veya ağaçlık bölgeler, kullanıcıların hareketlerini artırır. Yürüyüş yolları, hastaların bahçede dolaşmasını kolaylaştırmalı ve ruhsal iyileşmeyi desteklemelidir(Akpınar Külekçi & Sezen, 2020).

Güvenlik için hastane bahçelerinde yeterli ve tutarlı aydınlatma sağlanmalı, girişler, yollar ve meydanlar belirgin olmalıdır. Hastaların güvenle vakit geçirmesi için çeşitli mekanlar sunulmalı ve bu alanlar personel ya da kamera ile gözetim altında tutulmalıdır. Bitkisel tasarımda toksik, dikenli veya alerjik reaksiyon oluşturabilecek bitki ve canlılar kullanılmamalıdır(Keçecioğlu, 2014),

Terapötik bahçeler yıl boyu erişilebilir olmalı, kış ve yaz koşullarına uygun tasarlanmalıdır. Hareketi kısıtlı hastalar için güvenli özel alanlar oluşturulmalı, yaya yolları en az 1 metre genişliğinde ve %5 eğimli olarak tekerlekli sandalye kullanımına uygun yapılmalıdır. Dışarı çıkamayan hastalar için pencere, balkon ve teraslar bahçeye bakacak şekilde geniş tasarlanarak doğanın iyileştirici etkisinden yararlanmaları sağlanmalıdır(Arslan & Ekren, 2017).

Tasarım, kullanıcıların dikkatini çekip doğayla etkileşimi teşvik etmelidir. Bitkisel ve yapısal unsurlar, bina içi mekanlar ve bahçedeki farklı açılı oturma alanları, bahçenin keşfini ve deneyimlenmesini sağlar. Doğal ve yapılandırılmış uyaranlar, ziyaretçilerin bahçeyle bağını güçlendirerek iyileşmeye katkı sunar (Chang & Chen, 2005).

Bahçe donatıları sağlam, uzun ömürlü, ergonomik ve kolay erişilebilir olmalıdır. Bireysel ve grup kullanımına uygun oturma birimleri tercih edilmelidir. Büfeler, danışma birimleri, atık kutuları, aydınlatma, yönlendirme levhaları ve banklar gibi donatılar, yaya dolaşımını engellemeyecek ve tekerlekli sandalye kullanımına uygun şekilde konumlandırılarak tüm kullanıcıların güvenliği sağlanmalıdır.

İklim koşulları bahçelerin kullanımını doğrudan etkiler. Aşırı güneş, rüzgâr, düşük sıcaklık, yağmur ve kar gibi etkenler kullanıcı konforunu azaltır. (Uslu, 2008). Bu nedenle rüzgâr ve yağıştan korunaklı, gölge sağlayan üst örtü sistemleri tasarlanmalıdır. Böylece bahçenin yıl boyu kullanılabilirliği artar. İşaret ve bilgilendirme levhaları net, kolay görülebilir olmalı, vurgu noktaları ve yol ayrımları açıkça belirtilmelidir. Bu düzenlemeler bahçenin etkin, güvenli ve konforlu deneyimlenmesini sağlar(Kaplan vd., 1998).

Bitkisel unsurlar, uzun dönemli tedavi ve rehabilitasyonda tüm duyuları uyatarak iyileşmeyi destekler. Bitkilerin varlığı bireylerin özgüvenini artırır, sosyal etkileşimi geliştirir, besin üretme deneyimiyle psikolojik olarak güçlenmelerini sağlar ve doğa ile yaşam döngüleriyle anlamlı bağlar kurmalarına olanak tanır.(Serez, 2011).

İyileştirici bahçelerde bitki seçiminde simgesel değerler, şifalı özellikler ve mevsimsel değişimler gözetilmelidir.

Akgün (2018)'e göre, tüm duyuları uyaran zenginlik sağlanmalı; dikenli, toksik ve alerjik bitkilerden kaçınılmalıdır. Hastalıklara dirençli, yerli türler tercih edilmeli; mevsimlik çiçekler ve alçak boylu bitkiler kullanıcıların kolay erişebileceği yüksekliklerde düzenlenmelidir.

Literatür taraması sonucunda hastane bahçeleri için belirlenen temel tasarım ilkeleri de şu şekildedir:

Hastaların, ailelerinin ve sağlık personelinin birlikte zaman geçirebilecekleri sosyal alanların oluşturulması, hastane gibi stresli ortamlarda rahatlama sağlamak adına çok önemlidir (Horowitz, 2012). Bu alanlar, iç mekanların stresinden uzaklaşmayı ve dış mekanın huzurunu hissetmeyi sağlamalıdır.

Sağlık kurumlarındaki stresli ortamların olumsuz etkilerini hafifletmek için, hastalar, aileler ve çalışanlar için sosyal etkileşim alanları oluşturulması gereklidir (Horowitz, 2012). Dış mekan tasarımları, bu stresi azaltacak şekilde düşünülmelidir (Marcus & Barnes, 1999).

Hastane ve iyileştirme bahçelerindeki gürültü ve diğer rahatsız edici faktörlerin minimize edilmesi önemlidir (Horowitz, 2012).

İyileştirme bahçeleri, ziyaretçilerin rahatça anlayabileceği ve güvende hissedeceği basit bir tasarımla oluşturulmalıdır (Marcus & Barnes, 1999). Bahçenin amacı, duygusal zorluklar yaşayan ve stresle başa çıkmaya çalışan kişilerin rahatlama sağlama sağlamaktır (Arslan & Ekren, 2017; Marcus & Barnes, 1999; *University of Minnesota Extension*, 2017).

Bahçe tasarımında simetri ve asimetri unsurlarının dengeli kullanımı, mekanın daha enerjik ve hareketli bir atmosfer oluşturmaya yardımcı olur (Arslan & Ekren, 2017; *University of Minnesota Extension*, 2017).

Bahçede kullanılan bitkiler ve yapı malzemeleri, ziyaretçilerin kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri adına insan ölçeğine uygun olmalıdır (Arslan ve Ekren, 2017; *University of Minnesota Extension*, 2017).

Her mevsimde ilgi çekici ve kullanılabilir olabilen bir bahçe için, duyuşal çeşitliliği olan öğelerin eklenmesi gereklidir (Bowers, 2003).

Bahçede, özel kullanım alanlarından genel kullanım alanlarına geçişlerin akıcı ve anlaşılır olması, tasarımın başarısını artırır (Arslan ve Ekren, 2017; *University of Minnesota Extension*, 2017).

Bahçede, herkesin kolaylıkla görebileceği açık ve görünür alanlar olması, istenmeyen sosyal davranışların önlenmesine yardımcı olur (Pouya vd., 2015).

Bahçenin tasarımı, kullanıcıların alanı nasıl kullanacaklarını kolaylıkla anlamalarını sağlayacak şekilde işlevsel olmalıdır (Arslan ve Ekren, 2017; *University of Minnesota Extension*, 2017).

Bahçenin sürdürülebilir olması, hem fiziksel güvenliği hem de terapötik faydaları korumak adına önemlidir (Arslan ve Ekren, 2017; *University of Minnesota Extension*, 2017).

Tasarım kriterleri ve ilkeler doğrultusunda, dünya genelinde ve Türkiye'de çeşitli terapötik bahçe uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Bu bahçeler, sağlık kuruluşlarının farklı bölümlerinde (hastane kampüsleri, rehabilitasyon merkezleri, psikiyatri klinikleri vb. yer almakta ve her biri kendine özgü tasarım yaklaşımları ile kullanıcı ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Belirlenen tasarım kriterleri ve değerlendirme yöntemlerinin pratikte nasıl uygulandığını görmek, bu alanların etkinliğini anlamak ve Türkiye'deki mevcut durumu karşılaştırmalı olarak değerlendirebilmek amacıyla, dünyadan ve Türkiye'den seçilmiş örnek terapötik bahçeler incelenmiştir. Bu örnekler, tasarım ilkelerinin uygulanma biçimlerini, başarılı uygulamaları ve geliştirilmesi gereken yönleri ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.



Şekil 1. (SultanII. Beyazıt Külliyesi, 2011)



Şekil 2. Harrison Acute Care Expansion (Site Workshop, 2009)

Çağdaş dönem şifa bahçesi uzmanları; arketipsel (ilk örnek niteliğinde ve model teşkil eden) alanları, simgesel anlatımları, geçmişe dayanan örnekleri, yerel ve bölgesel karakteristik özellikleri, betimleyici sanat öğelerini ve medikal teşhis odaklı tasarım prensiplerini vurgulayan etkin bahçe uygulamaları ortaya koymuştur. (Şakar, 2011).

Bir mimarın, standart bir yapıyı çevresel özelliklere uygun şekilde kurgulaması ile bir iyileştirme bahçesi oluşturması arasında açık farklar mevcuttur. İyileştirme bahçelerinin dizaynı sırasında; çevredeki doğal güzelliklerden esinlenilmeli, çevreyle uyumsuz tasarımlardan kaçınılmalıdır. Diğer bir deyişle, tasarımda kullanılan bitki ve yapısal unsurlar yerel karakteristikleri yansıtılmalıdır. "Yerel-evsel" nitelikler gösteren bu tür bahçeler, ziyaretçilere aşına oldukları, huzurlu bir atmosfer sunar(Şakar, 2011)



Şekil 3. (Rusk Rehabilitasyon Tıp Enstitüsü, 2010)

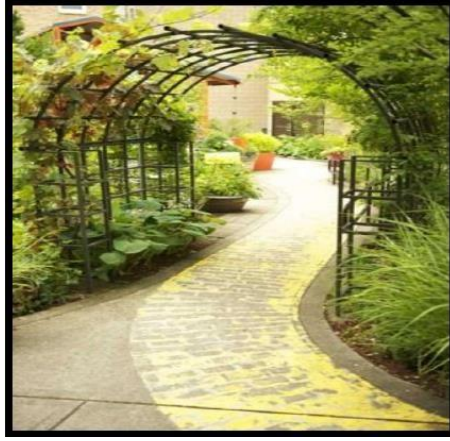
Rusk Rehabilitasyon Tıp Enstitüsü, rehabilitasyon alanında önemli bir merkez olarak tasarlanmıştır. Engelli bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal rehabilitasyon ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Engelliliğin sadece tıbbi bir sorun değil, aynı zamanda sosyal bir mesele olduğunu vurgulamak için tasarlanmıştır. Rusk Enstitüsü, rehabilitasyon alanında

eğitim vermek ve araştırmalar yapmak amacıyla da tasarlanmıştır. Rusk Rehabilitasyon Tıp Enstitüsü, bu nedenlerle, rehabilitasyon alanında öncü bir rol oynamaktadır.



Şekil 4. Zeytinburnu tıbbi bitkiler bahçesi, 2010)

Zeytinburnu Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Bahçesi; şifalı ve kokulu bitki türleri, bahçe düzenlemeleri, peyzaj planlama teknikleri ve sağlık konularına (doğum yöntemleri, solunum teknikleri, doğal tedavi uygulamaları gibi) ilişkin eğitim programlarının, bilgilendirme toplantılarının ve konferansların düzenlendiği bir merkez olarak işlev görmektedir. Her ne kadar alanda bazı eksiklikler ve geliştirilmesi gereken yönler bulunsa da, bu alan Türkiye'deki şifa bahçesi konseptine karşılık gelen önemli örneklerden birini temsil etmektedir.



Şekil 5. Legacy şifa bahçesi, 2014; Pouya vd., 2015



Şekil 6. New Lady Cilento Children's Hospital Bahçesi, 2016

Oregon eyaletinde, ABD'nin kuzeybatı kesiminde bulunan Legacy Şifa Bahçesi, çocuk hastaları hedef alan bir tedavi ve iyileşme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bahçe, küçük

kullanıcıların doğal ortamla etkileşim kurabilecekleri ve aynı zamanda serbest oyun aktivitelerine katılabilecekleri bir mekân olarak planlanmış ve hayata geçirilmiştir.

Brisbane kent merkezinde yer alan Lady Cilento Çocuk Hastanesi, bünyesinde on bir farklı şifa bahçesi barındırarak yenilikçi tasarım anlayışıyla dikkat çekmektedir. Bu bahçeler, ana ulaşım arterlerinin, eğitim kurumlarının ve hastane teknik altyapılarının bulunduğu zorlayıcı alanlarda dahi üstün kalitede ve terapötik özellik taşıyan yaşam alanları yaratılabileceğini ortaya koymaktadır (Nieberler-Walker vd., 2016)

Hastanedeki Gizli Bahçe olarak adlandırılan alan, refakatçi ebeveynlere, sağlık çalışanlarına ve çocuk hastalara açık hava deneyimi yaşayabilecekleri bir ortam sunmaktadır. Bu bahçenin hemen yanında konumlandırılan Macera Bahçesi ise tırmanma yüzeyleri, basketbol atış noktaları ve tekerlekli sandalye kullanıcıları için erişilebilir rampa sistemleri gibi fiziksel aktivite unsurlarıyla donatılmış olup, hem rehabilitasyon süreçlerine katkı sağlamakta hem de eğlenceli vakit geçirme fırsatı sunmaktadır. Bu alan, motor koordinasyon ve kas gücü gelişimine destek olmaktadır.



Şekil 7. Soi İyileştirme Bahçesi (Holiday Inn Express, 2019)

Öte yandan, *Zoysia tenuifolia* türü çim örtüsüyle kaplanmış geniş düzlükler ve binanın eğimli mimarisine entegre edilmiş "yeşil çatı" uygulaması, bahçeye organik ve doğal bir kimlik kazandırmaktadır. Sarmaşık bitkileri, çalı formundaki türler ve çim alanlar ise ışık-gölge oyunları ve farklı dokusal zenginlikler yaratarak mekânın görsel ve duysal çeşitliliğini artırmaktadır (Nieberler-Walker vd., 2016).

Bangkok Soi Sonvijai İyileştirme Bahçesi, doğanın canlandırıcı dokusunu deneyimlemek için harika bir yerdir. Bu bahçe, özellikle huzur arayanlar için tasarlanmış bir Zen bahçesi olarak öne çıkmaktadır. Bahçe, sakinleştirici bir ortam sunarak ziyaretçilerin stresini azaltmalarına yardımcı olur. Doğal bitki örtüsü ve estetik düzenlemeler, görsel bir şölen sunar.



Şekil 8. Yukarı Chesapeake Tıp Merkezi, 2021

Engelli bireyler için tasarlanan şifa bahçeleri, doğa ve yeşil alanların sağladığı huzur ve rahatlığı sunar. Bu alanlar, zihinsel veya fiziksel değişkenlik gösteren bireylerin stresini azaltarak kendilerini özgür ve huzurlu hissetmelerine yardımcı olur. Aynı zamanda, oyun ve aktivite alanları sayesinde hareket etmeleri ve sosyalleşmeleri teşvik edilir, böylece psikolojik ve fiziksel iyileşmelerine destek sağlanır.



Şekil 9. Harefield Hospital (Bloomer, 2020)

Chelsea Flower Show'da Altın Madalya kazanan James Smith, Bowles & Wyer için etkileyici bir iyileşme bahçesi tasarlamıştır. Bahçenin merkezinde, kokulu çiçeklerle çevrili, yükseltilmiş tarhlar ve tekerlekli sandalye erişimine uygun oval bir buluşma alanı bulunur. Kavisli oturma düzenlemeleri sosyalleşme ve dinlenme için idealdir. Gizlilik isteyenler için ana yollardan uzakta, bitkilerle gizlenmiş oturma köşeleri mevcuttur. Çim alanlar ve basamaklar çocukların oyunu ve hasta rehabilitasyonunu destekler. Yollar tekerlekli sandalye ve gerektiğinde hastane yatağı geçişine uygun genişliktedir. Yol aydınlatması ve ağaç gölgeleri dengeli aydınlatma sağlar.

3. BULGULAR (RUSELT - RESULT AND DISCUSSION)

Araştırma kapsamında incelenen ulusal ve uluslararası terapötik bahçe örnekleri, belirlenen tasarım kriterleri ve ilkeler doğrultusunda değerlendirilmiştir. İncelenen örnekler arasında tarihi yapılar (Sultan II. Beyazıt Külliyesi), çatı bahçeleri (Harrison Memorial Hastanesi), rehabilitasyon merkezleri (Rusk Enstitüsü), özel amaçlı bahçeler (Zeytinburnu Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Bahçesi, Legacy Şifa Bahçesi), çocuk hastaneleri (Lady Cilento Çocuk Hastanesi), kültürel temelli tasarımlar (Bangkok Soi Sonvijai İyileşme Bahçesi) ve kapsamlı hastane bahçeleri (Harefield Hastanesi, Yukarı Chesapeake Tıp Merkezi) yer almaktadır.

3.1. Tasarım Kriterlerine Göre Değerlendirme

3.1.1. Mekân Organizasyonu ve Sirkülasyon

İncelenen örneklerde mekân organizasyonunun genel olarak Marcus ve Barnes (1999) tarafından belirlenen kriterlere uygun olduğu görülmüştür. Özellikle Lady Cilento Çocuk Hastanesi'nde on bir farklı bahçenin bir arada planlanması, farklı kullanıcı gruplarına hitap eden çeşitli mekanların oluşturulabileceğini göstermektedir. Harefield Hastanesi örneğinde ise oval buluşma alanı, sosyal etkileşim alanları ve gizlilik sunan köşelerin dengeli dağılımı, Reeve vd. (2016) tarafından vurgulanan zorlayıcı kentsel alanlarda dahi kaliteli tasarımların mümkün olduğunu ortaya koymaktadır.

Sirkülasyon açısından, örneklerin çoğunda kıvrımlı ve merak uyandırıcı yolların kullanıldığı, Külekçi ve Sezen (2020) tarafından önerilen hareketi teşvik eden farklı ortamların (su bahçeleri, aromatik bitki alanları, ağaçlık bölgeler) başarıyla entegre edildiği tespit edilmiştir.

3.1.2. Erişilebilirlik ve Güvenlik

Erişilebilirlik konusunda, özellikle uluslararası örneklerin Arslan ve Ekren (2017) tarafından belirlenen standartlara yüksek oranda uyum gösterdiği görülmüştür. Lady Cilento Çocuk Hastanesi, Harefield Hastanesi ve Yukarı Chesapeake Tıp Merkezi'nde tekerlekli sandalye kullanıcıları için geniş yollar, rampa sistemleri, yükseltilmiş bitki tarhları ve hastane yataklarının geçişine uygun genişlikte tasarımlar bulunmaktadır. Rusk Rehabilitasyon Tıp Enstitüsü ise rehabilitasyon sürecindeki bireylerin güvenli ve özgürce hareket edebilmelerini sağlayan özel düzenlemeleriyle öne çıkmaktadır.

Güvenlik açısından, Keçecioğlu (2014) tarafından belirlenen kriterlere uygun olarak örneklerin çoğunda yeterli aydınlatma, belirgin girişler ve yaya yolları ile gözetim altında tutulabilen mekânlar tasarlanmıştır. Harefield Hastanesi'nde yol aydınlatması ve ağaçların gölgesiyle sağlanan dengeli aydınlatma, güvenlik önlemlerinin başarılı bir uygulamasıdır.

3.1.3. Donatı Elemanları ve Konfor

Donatı elemanları açısından değerlendirildiğinde, Sağlık (2010) ve Uslu (2008) tarafından belirlenen kriterlere genel uyumun sağlandığı görülmektedir. Harefield Hastanesi'ndeki kavisli oturma düzenlemeleri, hem sosyalleşme hem de sakin dinlenme için uygun ortamlar sunmakta, Ghose (1999) tarafından vurgulanan "konfor ve rahatlık" kriterini karşılamaktadır. Ancak, iklim koşullarına karşı koruyucu üst örtü sistemlerinin çoğu örnekte sınırlı kaldığı, Uslu (2008) tarafından önerilen rüzgârdan ve yağıştan korunaklı mekânsal düzenlemelerin güçlendirilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Lady Cilento Çocuk Hastanesi'nde çim alanlar ve bitkiler arasında yer alan basamakların hem çocukların oyun alanları hem de hastaların rehabilitasyonuna destekleyici unsurlar oluşturması, çok fonksiyonlu donatı kullanımının başarılı bir örneğidir.

3.1.4. Bitki Seçimi ve Duyusal Zenginlik

Bitki seçimi konusunda, örneklerin çoğunda Akgün (2018) tarafından belirlenen duyusal zenginlik kriterinin gözetildiği görülmüştür. Zeytinburnu Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Bahçesi, görsel, kokusal ve dokunsal algıları harekete geçiren bitki türlerini barındırarak Serez (2011) tarafından vurgulanan "doğa ve yaşam döngüleriyle anlamlı bağlar kurma" hedefini desteklemektedir. Lady Cilento Çocuk Hastanesi'nde Zoysia tenuifolia türü çim örtüsü, sarmaşık bitkileri ve çalı formundaki türlerin yarattığı ışık-gölge oyunları, Nieberler-Walker tarafından vurgulandığı üzere mekânın görsel ve duyusal çeşitliliğini artırmaktadır (Nieberler-Walker vd., 2016).

Güvenlik açısından, Legacy Şifa Bahçesi ve diğer çocuk hastanelerinde toksik veya dikenli bitkilerden kaçınılması, Akgün (2018) ve Keçecioğlu (2014) tarafından belirlenen güvenlik standartlarına uygunluk göstermektedir.

3.1.5. Kültürel Bağlam ve Yerellik

Şakar (2011), tasarımda kullanılan bitki ve yapısal unsurların yerel karakteristikleri yansıtması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Sultan II. Beyazıt Külliyesi'nin geleneksel İslam bahçe mimarisini yansıtması ve Bangkok Soi Sonvijai İyileşme Bahçesi'nin Zen felsefesini benimsemesi, kültürel uyumun önemli örnekleridir. "Yerel-evsel" nitelikler gösteren bu bahçeler, ziyaretçilere aşına oldukları huzurlu bir atmosfer sunmakta, Marcus ve Barnes (1995) tarafından vurgulanan "basit ve anlaşılır tasarım" ilkesinin kültürel uyarlamalarını göstermektedir.

Ancak, Bangkok örneğinde Zen bahçelerinin minimalist doğası nedeniyle duyuşal çeşitlilik açısından sınırlı kalabileceği, Ghose (1999) tarafından belirlenen "duyuşal deneyim ve etkileşim" kriterlerinin tam olarak karşılanamayabileceği değerlendirilmektedir.

3.2. Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirme

İncelenen örneklerin, literatür taraması sonucunda belirlenen 11 temel tasarım ilkesine genel uyum gösterdiği tespit edilmiştir:

3.2.1. Sosyal etkileşim alanları: Harefield Hastanesi'nin oval buluşma alanı ve Lady Cilento Hastanesi'nin Gizli Bahçesi, Horowitz (2012) tarafından vurgulanan sosyal etkileşim ve stres azaltma ilkelerine uygun örnektir.

3.2.2. Gürültü kontrolü ve basit tasarım: Bangkok Soi Sonvijai İyileşme Bahçesi, Horowitz (2012) tarafından vurgulanan gürültü minimizasyonu ve Marcus ve Barnes (1995) tarafından belirlenen basit, anlaşılır tasarım ilkelerinin başarılı uygulamasıdır.

3.2.3. Mevsimsel çeşitlilik ve simetri-asimetri dengesi: Lady Cilento Hastanesi'ndeki bitki çeşitliliği, Bowers (2003) tarafından önerilen mevsimsel çeşitlilik ve Arslan ve Ekren (2017) tarafından vurgulanan simetri-asimetri dengesinin sağlandığını göstermektedir.

3.2.4. Akıcı geçişler ve işlevsellik: Harefield Hastanesi'nde özel kullanım alanlarından genel kullanım alanlarına geçişlerin akıcılığı, Arslan ve Ekren (2017) tarafından belirlenen ilkelere uygunluk göstermektedir.

3.3. Türkiye ve Dünya Örneklerinin Karşılaştırması

Türkiye'den incelenen Zeytinburnu Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Bahçesi örneği, Şakar (2011) tarafından da belirtildiği gibi, bazı eksiklikler ve geliştirilmesi gereken yönler içermektedir. Uluslararası örneklerle karşılaştırıldığında, özellikle erişilebilirlik standartları, bilgilendirme ve yönlendirme sistemleri, kullanıcı konforu için donatı elemanları ve iklim koşullarına karşı koruyucu düzenlemeler açısından geride kaldığı görülmektedir.

Harrison Memorial Hastanesi Çatı-Teras Bahçesi örneği, kentsel alanlarda sınırlı açık alan bulunan sağlık kuruluşlarında çatı ve teras alanlarının değerlendirilmesinin önemli bir alternatif olduğunu göstermekte, bu yaklaşımın Türkiye'deki yoğun yapılaşma koşullarında da uygulanabileceğini düşündürmektedir.

Sultan II. Beyazıt Külliyesi ise Türkiye'de şifa bahçesi konseptinin tarihsel kökenlerini göstermekte, çağdaş uygulamalar için arketipsel ve simgesel bir kaynak teşkil etmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ (DISCUSSION AND CONCLUSION OR CONCLUSION)

Terapötik bahçeler, yalnızca fiziksel iyileşmeyi değil aynı zamanda zihinsel, duyuşal ve sosyal refahı da destekleyen önemli ortamlar olarak bize hizmet eder. Tarih boyunca, doğal ortamların sağlık hizmetlerine entegre edilmesinin faydalı olduğu kanıtlanmıştır ve terapötik bahçeler, stresi azaltmak, rahatlamayı teşvik etmek ve hastalar, aileleri ve sağlık personeli için genel yaşam kalitesini artırmak üzere tasarlanmış özel alanlar olarak gelişmiştir. Bu bahçelerin tasarımı, iyileşme potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak için erişilebilirlik, güvenlik, duyuşal uyum ve kültürel alaka gibi faktörleri dikkatlice göz önünde bulundurmalıdır. Terapötik bahçelerin faydaları çeşitlidir ve Alzheimer hastalığı, HIV/AIDS ve kanser hastaları da dahil olmak üzere çeşitli hasta gruplarına, benzersiz ihtiyaçlarını karşılayan özel alanlar sağlayarak hitap eder. Bitki seçimi ve mekansal organizasyon, iyileşmeyi ve duyuşal rahatlığı teşvik eden ortamlar yaratmada önemli roller oynar. Ayrıca, terapötik bahçeler, doğaya erişimin sınırlı olabileceği kentsel ortamlarda onarıcı doğal alanlar sunarak halk sağlığına önemli ölçüde katkıda bulunur. Küresel ve yerel örnekler, başarılı terapötik bahçelerin, çevresel bağlamlarıyla uyum sağlayan, çok duyulu deneyimleri bünyesinde barındıran ve mahremiyet ve güvenliği

korurken sosyal etkileşimi kolaylaştıran bahçeler olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, bu bahçeler, toplum sağlığını ve refahını iyileştirmeyi amaçlayan bütünsel sağlık hizmeti yaklaşımlarının ve kentsel tasarım stratejilerinin temel bileşenleri olarak durmaktadır. Özenle tasarlanmış terapötik bahçelerin sağlık hizmetlerine ve kentsel manzaralara entegre edilmesi, halk sağlığında anlamlı bir ilerlemeyi temsil eder ve fiziksel ve psikolojik iyileşmeyi artırmak için erişilebilir ve etkili yollar sunar. Terapötik bahçe tasarımında en iyi uygulamaların sürekli araştırılması ve uygulanması, çeşitli popülasyonlar için sağlık ve yaşam kalitesini desteklemedeki rollerini daha da güçlendirecektir.

İncelenen örneklerde de, başarılı terapötik bahçe tasarımlarının bazı ortak özellikler taşıdığını ortaya koymaktadır. Evrensel tasarım ilkelerine uygun erişilebilirlik düzenlemeleri, farklı kullanıcı gruplarına hitap eden çok fonksiyonlu alanlar, duyuşal zenginlik sağlayan bitki paletleri, kültürel bağlama uygun yerel-evsel karakteristikler ve sosyal etkileşimi destekleyen mekansal organizasyon başarılı uygulamaların temel özellikleridir. Özellikle Türkiye örneklerinde standartlaşma eksikliği, tüm örneklerde iklim koşullarına karşı koruyucu sistemlerin yetersizliği, yerli ve doğal bitki türlerinin kullanımı konusunda yeterli bilginin bulunmaması, su tasarrufu sağlayan sulama sistemlerinin eksikliği ve terapötik bahçelerin kullanıcılar üzerindeki etkilerini ölçen sistematik bilimsel çalışmaların yetersizliği geliştirilmesi gereken alanlardır. Türkiye'de terapötik bahçe uygulamalarının yaygınlaştırılması ve kalitesinin artırılması için ulusal tasarım standartlarının geliştirilmesi, mevcut sağlık kuruluşlarında teşvik programlarının başlatılması, multidisipliner tasarım ekiplerinin kurulması, bilimsel araştırmaların desteklenmesi ve yerel iklim koşullarına uygun tasarım rehberlerinin hazırlanması gerekiyor.

KAYNAKÇA (REFERENCES)

- Akpınar Külekçi, E., & Sezen, I. (2020). Peyzaj tasarım sürecinde iyileştirme bahçeleri. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 34(Özel Sayı), 337-350.
- Arslan, M., & Ekren, E. (2017). Yaşlı kişilerin sağlığı ve etkinlikleri için terapi bahçeleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 361-373.
- Bloomer, M. (2020, Nisan 2). Feature project: Harefield Hospital. *Bowles & Wyer*. <https://www.bowleswyer.co.uk/feature-project-harefield-hospital/>
- Bowers, D. A. (2003). *Incorporating restorative experiential qualities and key landscape attributes to enhance the restorative experience in healing gardens within health care settings* [Yüksek Lisans Tezi, Washington State University]. <https://rex.libraries.wsu.edu/esploro/outputs/graduate/Incorporating-restorative-experiential-qualities-and-key/99900525390801842>
- Chang, C.-Y., & Chen, P.-K. (2005). Human response to window views and indoor plants in the workplace. *Department of Horticulture, National Chung Hsing University*, 40(5), 1354-1359. <https://doi.org/10.21273/HORTSCI.40.5.1354>
- Çalışkan, H., & Çelik, A. (2018). Şifa bahçeleri ve turizmdeki yeri. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(2), 541-548.
- Çelik, A., & Çalışkan, H. (2021). Peyzaj mimarlığı odağında şifa bahçesi konulu bir araştırma. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 295-308.
- Çetinkale Demirkan, G. (2019). İyileştirici bahçeler ve tasarım kriterlerinin değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 7(1), 148-151.
- Gerlach-Spriggs, N., Kaufman, R. E., & Warner, S. B. (1998). *Restorative gardens: The healing landscape*. Yale University Press. <https://archive.org/details/restorativegarde0000gerl/page/n5/mode/1up>
- Gülpınar Sekban, D. Ü. (2020). Şifa bahçelerinin Karadeniz Teknik Üniversitesi Kanuni Kampüsü çerçevesinde değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, 13(74), 568-575.
- Hartig, T., & Marcus, C. C. (2006). Essay: Healing gardens—Places for nature in health care. *The Lancet*, 368, S36-S37.
- Holiday Inn Express. (2019). *Holiday inn express bangkok siam amenities*. IHG Hotels & Resorts. <https://www.ihg.com/holidayinnexpress/hotels/us/en/bangkok/bnkss/hoteldetail/amenities>
- Hopper, L. J. (2007). *Landscape architectural graphic standards*. John Wiley & Sons. <https://books.google.com.tr/books?id=4Toh06XEgMoC>
- Horowitz, S. (2012). Therapeutic gardens and horticultural therapy: Growing roles in health care. *Alternative and complementary therapies*, 18(2), 78-83.
- Kaplan, R., Kaplan, S., & Ryan, R. (1998). *With people in mind: Design and management of everyday nature* (1. bs). Island Press. https://www.researchgate.net/publication/37717081_With_People_in_Mind_Design_And_Management_Of_Everyday_Nature
- Keçecioğlu, P. (2014). *Ruh sağlığı kurumlarında iyileştirme bahçelerinin irdelenmesi ve peyzaj tasarım ilkelerinin belirlenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. İTÜ

- Fen Bilimleri Enstitüsü. <https://polen.itu.edu.tr/bitstreams/75e2d825-dd92-45c6-80f5-34ab72ea7436/download>
- Legacy şifa bahçesi*. (2014). [Graphic].
- Marcus, C. C., & Barnes, M. (1999). *Healing gardens: Therapeutic benefits and design recommendations* (C. 4). John Wiley & Sons.
- Mitrione, S., & Larson, J. (2007). Healing by design: Healing gardens and therapeutic landscapes. *Implications: A Newsletter by InformeDesign*, 2(10), 1-4.
- New Lady Cilento Children's Hospital Bahçesi*. (2016). [Graphic]. <https://architectureau.com/articles/lady-cilento-landscapes/#img-1>
- Nieberler-Walker, K., Reeve, A., & Desha, C. (2016, Ekim 17). *Healing gardens: Hospital design using nature to heal and soothe / Landscape Australia*. Landscape Australia. <https://landscapeaustralia.com/articles/healing-gardens-hospital-design-using-nature-to-heal-and-soothe/#>
- Özgüner, H. (2004). Doğal Peyzajın İnsanların Psikolojik Ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2, 97-107.
- Pouya, S., Bayramoğlu, E., & Demirel, Ö. (2015). Şifa bahçesi tasarım yöntemlerinin araştırılması. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 15(1), 15-25. <https://doi.org/10.17475/kuofd.40856>
- Rusk Rehabilitasyon Tıp Enstitüsü*. (2010). [New York, ABDruşk]. johanssondesign.com
- Savaş, Ç. (2022). *İyileştirme Bahçelerinin Peyzaj Tasarımındaki Yeri* [Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. <https://acikerisim.comu.edu.tr/items/772a31a1-93d0-434f-b45d-80099b1fcf53>
- Serez, A. (2011). *Tarihsel Süreç İçinde Sağlık Bahçeleri* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. <https://polen.itu.edu.tr/server/api/core/bitstreams/de8ca003-8fc8-4593-8642-285dce1fca54/content>
- Site Workshop. (2009). *Harrison acute care expansion*. Site Workshop Landscape Architecture. <https://www.siteworkshop.net/harrison>
- Stigsdotter, U. A. (2005). *Landscape architecture and health: Evidence-based health-promoting design and planning* [Doktora Tezi, Swedish University of Agricultural Sciences]. https://www.academia.edu/111117537/Landscape_Architecture_and_Health_Evidence_based_health_promoting_design_and_planning
- SultanII. Beyazıt Külliyesi*. (2011). [Edirne]. saglikmuzesi.trakya.edu.tr
- Şakar, E. (2011). *Şifalı bitkiler ve şifa bahçeleri tasarımı üzerine araştırmalar* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=UTLyPH7s83UVsYYXYoTWaw&no=vzgVJz_lp-KPFAh-KG2EVw
- Şengür, Ş., & Kepez, B. (2023). Swot/Tows analizi kapsamında terapatik peyzaj tasarım ve planlama stratejilerinin belirlenmesi: Ordu Ahmet Cemal Mağden huzurevi örneği. *Akademik Ziraat Dergisi*, 12(1), 53-62. <https://doi.org/10.29278/azd.1205799>
- Turgay, Y. (2021). *Sağlık yapılarında şifa bahçeleri ve günümüz hastanelerinde kullanımı* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi].

<https://openaccess.iku.edu.tr/server/api/core/bitstreams/1a94749a-e837-42c6-8564-ec104b7083b6/content>

University of Minnesota Extension. (2017, Ocak 19).

<http://www.extension.umn.edu/garden/landscaping/design/healinggardens.html>

Uslu, A. (2008). Zihinsel ve Fiziksel Engelliler İçin Hortikültürel Terapi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 8(1-2), 5-24.

Vapaa, A. G. (2002). *Healing gardens: Creating places for restoration, meditation, and sanctuary* [Yüksek Lisans Tezi, Virginia Polytechnic Institute and State University].

<https://vtechworks.lib.vt.edu/server/api/core/bitstreams/02401b3e-b459-48a3-955e-000eb80a9bf2/content>

Yukarı Chesapeake Tıp Merkezi. (2021). [ABD].

<https://www.homeanddesign.com/2015/06/22/rooftop-retreat/>

Zeytinburnu tıbbi bitkiler bahçesi. (2010). [İstanbul]. <https://ztbb.org/>